

sokmindent pótló képzelete van és egy állandó benső történést feltételező állapota: az emlékezés. Az emlék kezdete és végpontja között mindenestre szűkségszerűen van valami átmenetiféle, tehát valami változás, még akkor is, ha ennek fuga-szerű visszatérése a változatlanság érzetét kelti bennünk. És ez a lényeges: *bennünk*, az olvasókban milyen nyomot hagy Mándy írása? Nem könnyű erre válaszolnunk. Mándynak is van képzelete és van egy állapota. Képzelete valósághoztapadó s ez még nem baj, de ugyanakkor óvatoss is, fékezi önmagát és korlátozza saját áradását. Ez már viszont néha baj bizony. Mert mi is a benyomásunk a Francia kulcsról éppen emiatt? Az, hogy részlet. Nem érezzük eléggé egésznek, teljesnek, hiába zárul le hangulatilag azzal, hogy a főszereplő, kisiú külváltan élő szülei újból öszeköltöznek. Ez kevés ahhoz, hogy maradandó élményként éljük át. Úgy tetszik tehát, megtaláltuk a könyv legfőbb hibáját: nem ad elég erős élményt mint egész, a részlet-élmények is elhalványulnak. Nézzük csak: egy szálloda bomlik ki előttünk a ködből, (a ködös, foltokban-látás Mándy legfeljebb sajátja) amolyan kopott garniszálló, vagy hasonló, és a szállodában különféle alakok. Méghozzá, ismerjük el, precízen és érzékletesen megrajzolt alakok: biztos életcél nélkül lézengő felemás figurák, facér színészek, zughírlapírók és egyéb kétes egzisztenciák. Noha Mándy képzelete jobbra csak az anyag művészi alakítására szorítkozik és alakjait ezenkívül némi ködréteg is választja el tőlünk, mégis élővé tudja őket tenni — de vajon elég-e ez? Elég-e az, hogy kitűnő emberformáló erővel egy viszonylag ismeretlen területen jár az író? Mert előzménye igazán alig van: Nagy Ignác a Torzképekkel és a Magyar titkokkal, vagy később Molnár Ferenc a Liliommal: a romantika és a giccs. Mándy a külváros veszélyes talaján úgy mozog, hogy nemcsak kikerüli ezt a két veszélyt, hanem még az egyszerű realitáson is túllép és egy mélyebb valóságélmény felé mutat. De újra kérezzük: elég-e ez? Apró és remek színioltok, ezúttal egy kisiú, a „szerkesztő úr“ fia, Feri szemén át, hol tompább, hol élesebb fényel, szürke hétköznapok egymásutánja kis örömlökkel és kis bánatokkal, finom pszichológia, amelynek legnagyobb erénye a megjelenítés, a félszavakban, mozdula-

tokban, belülről ábrázolt lelki folyamatok friss élményszerű ránkhatása, látszattagolatlanság ellenére is szigorú kompozíciós gond — minden messzebbre mutató igény nélkül. Mándy a novelláiban máris olyan jelentős írónak bizonyult, hogy talán éppen ez az oka, ha a Francia kulcs minden részletbravúrja mellett is kielégítetlenül hagy minket. Novelláiban meg tudta találni azt a szintézist-jelentő, egységes és magával sodró erejű témát, ami hosszabb-kevesebb írásnál még cserben hagyja. Levegője van és alakjai vannak, kidolgozott technikája, de hiányzik nála az az alapvető probléma, amihez viszonyulhatna életlátása, ami nemcsak érdekessé, hanem erősebben élménnyé is tenné a Francia kulcsot. Ha idáig eljut — és ennek reményében mondtuk el kifogásainkat —, akkor még nagyon sokat várhatunk Mándytól.

SZABÓ EDE

RÓNAY GYÖRGY: A REGÉNY ÉS AZ ÉLET. (Káldor György, 1947.)

Nehéz lenne ennek a könyvnek a műfaját röviden meghatározni. A magyar regényirodalom története, részletes tartalmi ismertetésekkel — mondjuk, az első átlapozás után —, de bárhol beleolvasunk, érezzük, hogy nemcsak irodalomtörténet, de éppannyira irodalomelmélet is, irodalomszociológia és esztétika, stílustörténet és stíluslélektan. Ez a műfaji körülhatárolás, egyben értékelés is: a könyv lényegesen többet ad, mint e műfajok *külön-külön*, vagy akár egymásmellé fűzve, mert Rónay könyvében mindez egyéni szintézisbe jut: az irodalomelmélet különböző ágai, a hatalmas adatkészlet és az egyéni észrevételek gazdagsága kerek egységgé rendeződik élvezetes stílusában. De a könyv organizmusa, belső aránya mégsem az író egyéni stílusából következik első sorban, hanem elméletirői *módszeréből*, amelynek legszembevetőbb vonása, hogy mindig a tárgyalat műből indul ki, abból bontja ki tételeit, nem bonyolódik a felvetődő összehasonlítások kitérőibe, a szövegelemzések, idézetek nála *nem előre kitérvett* és megfogalmazott törvények igazolására valók.

Ezt hangsúlyoznunk kell, mert az utolsó évtizedekben, nyilván a szellem-történeti iskola epigonjainak írásaiban elszaporodtak a tárgyi alap híján levegőben lógó elméletek, amelyeket csak a látszat kedvéért „támogatott“ néhány adat és érezni lehetett, hogy minden fá-

radság nélkül bármelyik tétel fordítottjára is találunk dokumentumokat. Ezekkel a munkákkal együtt szinte babonaként terjedt a pozitív adatok és mindennemű szövegelemzés, vagy összehasonlítás lebecsülése. Irodalomelméletünk már túl van ezen a betegségen, a szellemtörténeti módszer legkiválóbb képviselői többnyire mentesek is maradtak tőle. Újabb irodalomtörténetünk — elsősorban a marxista oldal — sok vonatkozásban rehabilitálta a „pozitívizmust”, természetesen elhatárolva magát a multszázadi, saját adathalmazában elvesző pozitívizmustól. De mindez csak a legújabb művekben nyert megfogalmazást, jórészt nem is könyvekben, csak kis olvasótáborral rendelkező folyóiratokban és az olvasóközönség, főként a diákság körében tovább terjed ez a babona — elsősorban azért, mert kevés fáradtsággal, kevés olvasással ígér eredményeket. Rónay könyvének így pedagógiai missziója is van: (könyvét elsősorban tanároknak és diákoknak ajánlja), *a regények bemutatása részletes tartalmi elemzésből indul ki*. Az 52 regény ilyen módon történő bemutatásával minden módszer-propagálásnál eredményesebben bizonyítja, hogy törvényeket, következtetéseket csak becsületes elemzésből vonhatunk le.

Tartalmi elemzéseit elsősorban abban különböztetik meg a diákkorunk hírhedt regény-kivonatai füzetétől, hogy azok többnyire végképp elvetették a diák kedvét „kivonatolt” regények elolvasásáról, Rónay könyve pedig *élményt közlésébe hozza* a műveket és az írókat. Ezt részben a stílus elevenségével éri el, másrészt azzal, hogy már a tartalmi ismeretésekre is esztétikai, irodalomszociológiai észrevételeket és kritikai megjegyzéseket sző. Egy-egy író portréja már ebből az egyéni módszerrel előadott tartalmi elemzésből is jórészt kialakul és a tartalmi kivonatok után néhány bekezdésnyi összefoglalás teljesebbé teszi az írók arcképét és a kor rajzát, amelyben a regény megszületett. Ezekben a fejezetekben egykorú regények és regényalakok összehasonlításával, néhány soros idézetekkel: kortársak feljegyzéseiből, írók vallomásaiból, versekből és naplórészletekből, a korabeli kritika állásfoglalásából *valósággal élénk varázsolja egy-egy kor atmoszféráját* és a bemutatott mű helyét, szerepét saját korában és társadalmában. Olvasták-e, befogadták-e vagy elfelejtették? A 67-es kiegyezés utáni társadalomról írja: „Ez a közönség épp oly kevésbé érthette Ke-

mény Zsigmondot és Arany Jánost az irodalomban, mint Deák Ferencet a politikában; de nem értette igazában azokat sem, akiket emezek ellenében bálványozott; irodalomban Petőfit, politikában Kossuthot. Mindkettőt átalakította a maga romantikus illuzionizmusának képére és hasonlatosságára. Petőfit már-már földreszállt félistennek s ugyanakkor duhaj garabonciásnak látta, Kossuthot holmi legendák ködébe vágató kuruccá, halhatatlan Csabavezérré álmolta át; s ezzel egyszerűen semlegesítette művük és tanításuk minden olyan mozzanatát, amely önbírálatra, mély társadalmi reformra és életformánk gyökeres átalakítására sarkalt volna, s amely természetesen szöges ellentétben állt minden nemesi illuzionizmussal. Így sikkadt el ebben a szemléletben Petőfi hiteles népiessége, így Kossuth nemzetiességi programja.”

A könyv több fejezete történelmi és szociológiai szemléletünket is új megítélásokkal gazdagítja (pl. a szabadságharc leverését követő passzív rezisztencia szellemes megfogalmazása). Ahol a szociológiai módszer már nem elegendő, pszichológiai úton közelít meg egy-egy magányos zsenit: Kemény portréja irodalomtörténetírásunk legmélyebb elemzéseit tartalmazza. Sikerei bebizonyítania, hogy Eötvöst, Keményt és a többi klasszikust csak azok tartják olvashatatlanoknak, akik meg sem kísérelték elolvasásukat. Serégszemléje ezzel a két klasszikussal indult, 32 frót mutat be, az élők közül hármat: Füst Malánt, Tersánszkyt és Kassákot.

Több elfelejtett író és elő, de velük szemben is objektív kritikát gyakorol: minden felfedező pátosz nélkül állítja eléink Asbóth János, Tódy István, Iványi Ödön, Justh Zsigmond, Szini Gyula, Lovik Károly, Török Gyula és Cholnoky László műveit.

Rónay könyve bizonyosság arra is, hogy az alaposság még nem vaskalaposág és a tudományos lelkiismeret és precizitás nem nyomja agyon a felfedező és újjáértékelő indulatot. Ha Rónay könyvéből személyesen kiválogatnánk egyéni felfedezéseit, újjáértékeléseit, egy egész kis kötetet tölthetnénk meg: ahogy a magyar társadalom dekomponálódása és a magyar regény regionalizmusa között párhuzamot von, a Kafkák és Krudykék időérzékéről és zeneiségéről szóló fejezetek jelentősen gazdagítják és módosítják eddigi irodalomszemléletünket.

VARGHA KÁLMÁN